

*Η τρύπα που το ιδιοφνές έργο έσκαψε διά πυρός
μέσα σε ό,τι μας περιβάλλει μας προσφέρει μια
καλή θέση για να τοποθετήσουμε τον μικρό πυρσό μας.
Γι' αυτόν τον λόγο το έργο μιας ιδιοφυΐας
είναι πηγή ενθάρρυνσης, ενθάρρυνσης που
ασκείται με τρόπο γενικό και δεν ωθεί μόνο στη μίμηση.*

Φραντς Κάφκα, *Ημερολόγια*, 15 Σεπτεμβρίου 1912

Wie es eigentlich gewesen.

(Όπως και' ουσίαν έγιναν τα πράγματα.)

Leopold von Ranke (1795-1886)

Πρώτη εποχή

(περί του έτους 19...)

Με την απόσταση των χρόνων, χάρη στην επιφυλακτικότητα, στην καχυποψία και στην ηρεμία που προσφέρει η εμπειρία του μέλλοντος, δεν μπορούμε παρά να διαπιστώσουμε τη σημασία, αλλά και τη σχετική μηδαμινότητα όλων ετούτων των παράλληλων γεγονότων που εδώ και καιρό κιάλας συντελέστηκαν και περατώθηκαν.

Andrzej Kuśniewicz (1904-1993), *Ο Βασιλιάς των Δύο Στελελιών*

1.

Κατά τις πρώτες ημέρες του σωτηρίου έτους 19..., καιρός ήμερος, ο αρχηγός της αστυνομίας της Οδησού, Ιβάν Μιχαήλοβιτς Γκρέσκο, απόγονος Κεφαλλήνων εμπόρων εγκατεστημένων στα χώματα της μάνας Ρωσίας από τα χρόνια του Ευγενίου Βουλγάρεως (1716-1806), τιμηθείς με το παράσημο του Αγίου Βλαδιμήρου για την προσφορά του σε διαδοχικές δημόσιες θέσεις, σφιγμένος στο καλό γιλέκο του, επισκέφθηκε τον υπουργό Παιδείας κόμη Λεβ Πετρόβιτς Κουζμίν, στην ιδιοκτησία του της Μοτοβίλοφκα.

Αχ, είχαν ξαναγυρίσει τα χιόνια, ο μεσημεριανός ουρανός σαν σταχτωμένος πάτος κατσαρόλας, όμορφη η ζωή και λίγο βαρετή σαν υποχρέωση, που δεν αλλάζει μονοπάτι, πάντα από εδώ, από τις σημύδες και τις οξιές: τόσα βέρστια να πας κι άλλα τόσα να γυρίσεις· και το πλάτος ίσα ίσα να σε χωράει ως την άνοιξη, οπότε τα κλαδιά μοιάζουν να μακραίνουν και τα χόρτα να γιγαντώνονται και να σου στενεύουν κι αυτό το περιθώριο. «Λοιπόν, λοιπόν», έλεγε μέσα του για να ανάψει άλλες σκέψεις. «Λοιπόν, λοιπόν», φουσούσε πάνω από τη θράκα τους: «Τι είναι ο άνθρωπος και τι ετούτοι οι καιροί που ζούμε;» Ίσιωνε τα μανίκια του σακακιού του, ήταν οι δρόμοι λασπεροί, όπου το χιόνι είχε παραδοθεί στο πέρασμα των ανθρώπων, των αμαξών και των υποζυγίων. Όμως οι μπότες του γυάλιζαν, γιατί όδευε εποχούμενος: μια παλαική μπρίτσκα, που ο αμαξάς της περνούσε τη ζωή του να επισκευάζει και να χαϊδεύει. Ο αξιότιμος αρχηγός της αστυνομίας συνήθιζε να υποβάλλει ευπειθώς και επισήμως

τα σέβη του οσάκις ο κύριος κόμης έφτανε στα πατρογονικά του – μεγάλες γιορτάδες και καλοκαίρι.

– Λοιπόν, εξοχότατε, συνέχισε την κουβέντα του ο Ιβάν Μιχαήλοβιτς Γκρέτσκο, τι μου είπατε; Μου είπατε πως η φιλοσοφία δεν πέτυχε τίποτα, αλλά μήπως η ανακάλυψη της Αμερικής ή το τηλεσκόπιο του Γαλιλαίου, τα θέσφατα της επιστήμης πέτυχαν να αλλάξουν την ψυχή του ανθρώπου; Όχι! Τι διαφορά υπάρχει ανάμεσα σε εμάς που πίνουμε το τσάι μας εδώ στην εξοχή και σε έναν ιθαγενή της Κεϊλάνης που κάνει το ίδιο πράγμα, χιλιάδες χιλιόμετρα μακριά μας και που εμείς χαρακτηρίζουμε “απολίτιστο”, επειδή δεν γνωρίζει τον Κολόμβο, ούτε έχει δει ποτέ του τηλεσκόπιο; Καμία διαφορά! Το πολύ πολύ εκείνος στην Κεϊλάνη να πίνει το τσάι του κρύο, επειδή στη χώρα του κάνει ζέστη, ενώ εμείς τώρα δα το πίνουμε ζεστό, επειδή στη χώρα μας έχει χιονίσει.

– Ναι, ναι, μουρμούρισε ο κόμης, δεν θα διαφωνήσω.

– Συνεπώς, εξοχότατε, μου δίνετε το δικαίωμα να θέσω το ερώτημά μου αλλιώς, πρόσθεσε ο αρχηγός της αστυνομίας. Τι διακρίνει έναν Ρώσο από αυτόν τον κάτοικο της Κεϊλάνης, του οποίου η μορφή, οστέωδης και μελαψή, έρχεται στον νου μας μόλις αναφέρουμε την ονομασία της πατρίδας του; Σας απαντώ απνευστί: Δεν είναι η γνώση πως η Αμερική υπάρχει και πως η Γη κινείται περί τον άξονά της και τον Ήλιο. Η μόνη διαφορά, σας λέω εγώ, έγκειται στο γεγονός πως ψυχή μας είναι πια άλλου είδους από τη δική του, ο ηλεκτρισμός μάς έχει δώσει άλλη κατεύθυνση. Θυμηθείτε προς στιγμήν τον κόσμο πριν από τον ηλεκτρισμό εδώ, όταν ήσαστε παιδί: Μόλις έπεφτε ο ήλιος και άναβαν λύχνοι, κεριά και καντηλιέρα, το σκοτάδι παρέμενε κυρίαρχο. Ό,τι ήταν φωτισμένο ήταν περιορισμένο και αβέβαιο, καθώς η φλόγα τρεμόπαιζε. Τα υπόλοιπα έστεκαν άγνωστα και απειλητικά, οι αισθήσεις μας ήταν εν εγρηγόρσει: αφή, όσφρηση

και ακοή. Αναλογιστείτε ποιες ήταν τότε οι ψυχές: αγγιζόμαστε, μυριζόμαστε, ακουγόμαστε. Ως εδώ η διαφορά μας από τον κάτοικο της Κεϊλάνης είναι ανύπαρκτη· και οι δύο μας βλέπαμε τον κόσμο με όλες μας τις αισθήσεις. Ύστερα, άρχισε να γίνεται λόγος παρ' ημίν για “πρόοδο”, “διαφωτισμό”, “δικαιώματα του ατόμου”, και άλλα συμφραζόμενα. Όλα αυτά απέκτησαν κύρος από τότε που ο ηλεκτρισμός έπαψε να αποτελεί αξιοπερίεργο και κατέστη κινητήριος δύναμη του κόσμου. Φανταστείτε πως ακόμα και στη Μαδρίτη κυκλοφορεί μηνιαίο περιοδικό με τον τίτλο *Ηλεκτρική Επιστήμη*. Λες και είμαστε στο Παρίσι, όπου στο κάτω κάτω η Διεθνής Έκθεση Ηλεκτρισμού του 1881 έδωσε το στίγμα των καιρών. Και ας μη μιλήσουμε για τις εφαρμογές στην τηλεγραφία και τηλεφωνία. Μήπως πιστεύετε πως ο “σοσιαλισμός” θα αποκτούσε φανατικούς οπαδούς και θιασώτες αν δεν είχε προϋπάρξει ο λαμπτήρας του κυρίου Έντισον, που ανυψώνει την όραση ως τεταμένον βραχίονα του οποίου ο δείκτης καταυγάζει την πολυσυζητούμενη “εκμετάλλευση”; Μόλις ανασηκώσετε τον μανδύα των επαναστατών, των φωνασκούντων της πολιτικής, θα βρείτε τον ηλεκτρισμό από κάτω. Σας ενημερώνω (και είμαι βέβαιος πως αυτό που θα σας πω θα μείνει μεταξύ μας) πως τα στελέχη της Υπηρεσίας μας ανέφεραν ότι οι εγκατεστημένοι στη Γαλλία και Ελβετία αναρχικοί, Πλεχάνοφ, Ουλιάνοφ, και άλλοι, πιπιλίζουν το σύνθημα “κατάργηση της ιδιοκτησίας και εξηλεκτρισμός”.

»Ποια η θέση μας πλέον; Πώς θα πείσουμε για το μεγαλείο των γνώσεων περί Αμερικής και Γαλιλαίου, όταν ο ηλεκτρισμός θα έχει φτάσει στην Κεϊλάνη και αντί για γνώσεις θα μεταφέρει το σύνθημα του εξηλεκτρισμού; Τι θα γίνει τότε, που αυτοί θα μας μιμηθούν; Τι θα γίνει όταν το ίδιο θα έχει συμβεί με τους εργάτες μας; Και σε αυτήν τη φοβερή ως πανδημία εξάπλωση του συνθήματος, ο ηλεκτρισμός θα καταστεί η αιτία να ξεχάσουμε τη μαγεία

της γνώσης (συνεπώς και του αγνώστου), οπότε η τέχνη θα σβήσει. Μη μου πείτε πως βιάζομαι να καταλήξω σε συμπεράσματα. Δεν θα σας πω ότι περάσαμε διαμιás από την Παλαιολιθική εποχή στον εικοστό αιώνα, δεν θα σας πω ότι η τέχνη είναι της Παλαιολιθικής εποχής και πως ο εικοστός αιώνας τη βδελύσσεται. Θα περιοριστώ να σημειώσω, εξοχότατε, πως εξαιτίας του ηλεκτρισμού μωραίνονται εν τάχει τα γόνιμα ερέβη που σιτίζουν τη φαντασία μας, έχουν πλακωθεί ανεπιστρεπτί από τον οχετό της ελευθερίας, της ισότητας, της αδελφότητας. Όσο ταχύτερη η εξάπλωση του εξηλεκτρισμού, τόσο ταχύτερη η εξαφάνιση των συγγραφέων και καλλιτεχνών. Γιατί η ταχύτητα είναι χυδαία καθατήν: βιάζει την ωρίμανση, άρα διαταράσσει τη γέυση, μολύνει την όραση, την επιπολαιότερα των αισθήσεων, η οποία, σας το επαναλαμβάνω, κυριαρχεί απολύτως. Στοιχηματίζω πως η τέχνη θα αποσπαστεί από την αθανασία, με την οποία ανέκαθεν συμβιούσε, θα κατανήσει μια ξεμωραμένη, που θα μηρυκάξει τα περασμένα της μεγαλεία. Δεν πάμε καλά, εξοχότατε. Θα το δείτε. Θα ζήσουμε και θα το δείτε. Θα μας φάνε οι λύκοι!

– Θα ζήσουμε βεβαίως, φίλτατε Ιβάν Μιχαήλοβιτς, είπε ο κόμης. Τι είναι όμως η τέχνη;

– Αχ, σας ευχαριστώ, εξοχότατε, που μου υποβάλλετε αυτή την απορία. Τι είναι άραγε η τέχνη; Λοιπόν, η τέχνη είναι το πλέον απρόβλεπτο και επικίνδυνο πράγμα. Είναι σαν να λέμε πως στο παραμύθι της Κοκκινοσκουφίτσας *αντί το κοριτσάκι* καταβροχθίζει τον λύκο. Η τάξη των πραγμάτων αναποδογυρίζει! Καταλαβαίνετε τι δύναμη προσφέρει; Βλέπετε το επικίνδυνο του πράγματος; Κάθε φορά που η Κοκκινοσκουφίτσα αποτυγχάνει – και σας ομολογώ ότι πετυχαίνει μία φορά στο εκατομμύριο –, ο λύκος τρέφεται, μεγαλώνεται και τίποτα δεν τον ταραίζει. Ο κόσμος δεν είναι τότε χειρότερος, έχει όμως χάσει το απρόοπτο. Δεν σας κυριεύει απελπισία αν σας πω ότι ποτέ

η Κοκκίνοσκουφίτσα δεν πρόκειται να φάει τον λύκο; Δεν σας προκαλεί θλίψη το γεγονός ότι αυτό το τόσο σπουδαίο στοίχημα θα πάψει να παίζεται; Αυτό είναι η τέχνη, εξοχότατε: το στοίχημα· και ο λύκος το ξέρει!

– Τι γίνεται, φίλτατε Ιβάν Μιχαήλοβιτς, τότε που η Κοκκίνοσκουφίτσα δεν καταφέρνει να φάει τον λύκο, αλλά ο λύκος την τρώει;

– Είναι απλό, εξοχότατε! Γίνονται αυτά που βλέπουμε· άνευ αφής, όσφρησης, ακοής. Ενώ η επιτυχία της Κοκκίνοσκουφίτσας είναι λίθος που οικοδομεί το ωραιότερο κτίσμα της Οικουμένης, το διακοσμεί και το στολίζει: εννοώ το κτίσμα της ιστορίας των ανθρώπων. Έχουν παρέλθει χιλιετίες, οπότε το κτίσμα είναι πια μεγάλο, σημαντικό και πλούσιο. Η εισόδος του παραμένει ελεύθερη και παντελώς ανεμπόδιστη. Αρκεί να ακουμπήσετε το χέρι σας στο πόμολο μιας θύρας εισόδου για να μπειτε. Η πολυτέλεια της περιδιάβασης στο εσωτερικό μπορεί να αρχίσει από οποιοδήποτε σημείο και να διαρκέσει όσο σας κάνει όρεξη. Έχετε την απόλυτη εξουσία να βγείτε και να ξαναμπειτε. Έχετε το ελεύθερο να παρατείνετε την παραμονή σας στο κτίσμα, να πλαγιάσετε υπό τη σκέπη του, να επιλέξετε ένα χώρο του και να αποφύγετε κάποιον άλλο, να ζητήσετε συντροφιά ή να διατηρήσετε τη μοναξιά σας. Πείτε μου, σας παρακαλώ, υπάρχει άλλη αλήθεια από αυτό το κτίσμα; Ίδου η επιτυχία της Κοκκίνοσκουφίτσας! Οι λύκοι ουρλιάζουν, αλλά δεν τους ακούτε!

Ο κόμης έκανε μια κίνηση με το κεφάλι του.

– Δεν αμφέβαλλα, εξοχότατε, πως θα συμφωνούσατε. Επιτρέψτε μου όμως να επιστήσω την προσοχή σας σε ένα μειονέκτημα, τρόπον τινά, του οικοδομήματος: λίθοι προστίθενται· λίθοι τρίβονται και χάνονται· το οικοδόμημα δεν έχει αρχιτέκτονα ούτε συντηρητή: μόνο του υψώνεται, μόνο του διορθώνεται, μόνο του ισορροπεί. Όχι επειδή κάποια μεταφυσική το ευνοεί, αλλά

επειδή οι επισκέπτες κομίζουν σε αυτό το δέος, την ταπεινότητά τους. Υπάρχουν, βέβαια, καιροί όπου οι άνθρωποι δεν το επισκέπτονται. Όμως από αυτό ξυλεύονται, από τα χαλάσματα του φτιάχνουν τους οίκους τους, από τον διάκοσμό του ενδύονται, από το θέαμα του λύκου που ξεσκίζει την Κοκκινοσκουφίτσα ηδονίζονται. Τότε, οι άνθρωποι έχουν την οίηση πως το οικοδόμημα, για το οποίο πλέον αδιαφορούν, παραμένει ατόφιο, ενώ στην πραγματικότητα δεν διασώζεται παρά η πρόσοψή του, το νήμα έχει κοπεί και μίτος δεν υπάρχει. Περνώντας μπροστά από την πρόσοψη, έχει κανείς την ψευδαίσθηση ότι τίποτα δεν έχει αλλάξει: πίσω από τα φωτισμένα παράθυρα βλέπει τον πλούτο και το μεγαλείο, στις μετόπες και στα τρίγλυφα διακρίνει τα γλυπτά και τα στολίδια, όλες οι πόρτες είναι στη θέση τους. Όποια όμως και αν ανοίξετε και έχετε το θάρρος να υψώσετε τους οφθαλμούς σας και την ειλικρίνεια να πιστέψετε στα μάτια σας, αχανής ενώπιόν σας θα εκτείνεται η έρημος μέχρι των περάτων του ορίζοντος. Πίσω από την πρόσοψη υπάρχει η έρημος! Και γύρω σας οι λύκοι! Σε τέτοιους καιρούς Υποψίας και Ανάγκης έχετε το ελεύθερο να κλάψετε...

– Θα προτιμούσα να μην κλάψω, τον διέκοψε ο κόμης.

– Σας συμβουλεύω να μην το κάνετε, εξοχότατε, σας συμβουλεύω να παραστήσετε πως δεν συμβαίνει τίποτα, πως όλα βαίνουν καλώς. Πώς αλλιώς γίνεται να εμψυχώσετε την Κοκκινοσκουφίτσα;

– Χα, χα, χα! γέλασε ο κόμης. Εσείς τα έχετε σκεφτεί όλα.

– Θα σας πω πώς τα σκέφτηκα. Ξέρετε πως συχνάζω στην μπιραρία “Pschoir”. Εκεί άκουσα να γίνεται συζήτηση για την κινηματογραφική ταινία *Λευκή Σκλάββα*, που παιζόταν στην αίθουσα “Απόλλων”.* Είναι η ιστορία μιας παρθένου που δέχεται την

* Η βουβή κινηματογραφική ταινία με τίτλο *Den hvide slavehandel* (Εμπό-

πρόσκληση να εργαστεί στο σπίτι μιας κυρίας, το οποίο όμως – με συγχωρείτε – είναι οίκος ανοχής. Αποφεύγει τις ανήθικες επιθέσεις ενός πελάτη, διασώζει την τιμή της και, εντυχώς, καταφέρνει να ενημερώσει τους γονείς της για τα συμβαίνοντα και να αποδράσει από εκείνη τη φυλακή. Καταδιώκεται όμως, αλλά διασώζεται χάρη σε έναν όμορφο ντέτεκτιβ. Ποίο το ηθικό δίδαγμα; Το ηθικό δίδαγμα είναι η σωτηρία της Κοκκινοσκουφίτσας, δίχως όμως την τιμωρία του λύκου. Βλέποντας την ταινία, συνδύασα τα γεγονότα στο πανί με το όνομα των εφευρετών του κινηματογράφου, οι οποίοι, όπως γνωρίζετε, είναι οι αδελφοί Λιμέρ, λέξη που στα γαλλικά σημαίνει *φως*! Αυτό το φως θα λάβει λίαν προσεχώς πλείστες μορφές, ανάγοντας ό,τι βλέπουμε σε αδιάψευστη μαρτυρία και υπέρτατη αλήθεια· θα συμβάλει στον εκμαυλισμό: η νεάνις της κινηματογραφικής ταινίας να εισέρχεται ίδια βουλήσει στους χώρους της ακολασίας· θα είναι μια φαγωμένη από τον λύκο Κοκκινοσκουφίτσα! Και θα λέγεται Άννα, όπως η παρθένος της ταινίας... Αυτή είναι η επανάσταση!

Ο κόμης σηκώθηκε από την πολυθρόνα του, το δωμάτιο ζεστό, η φωτιά στο τζάκι πλούσια. Πλησίασε στο παράθυρο με τα χέρια δεμένα πίσω του. Ο απογευματινός ουρανός είχε καθαρίσει: ανέφελος κατά τόπους προς τον βορρά, νησίδες νεφών σε ωκεανό γαλάζιου προς τον νότο. Η ματιά του γλίστρησε από τον ουρανό στη γη: το χιόνι απλωμένο και απάτητο. Πρόσεξε πως μια γυναίκα – ψηλή του φάνηκε – περνούσε, ελαφρές οι πατημα-

ριο λευκής σαρκός, σε πρόχειρη μετάφραση), έργο του Δανού σκηνοθέτη August Blom, παραγωγή του 1910, είχε μεγάλη απήχηση, καθώς το θέμα της βίαιης εκπόρνευσης αθώων παρθένων εμφανιζόταν συχνά σε έντυπα και σε λαϊκά μυθιστορήματα της εποχής, όπου η γυναικεία εργασία και χειραφέτηση, ως πρόοδος και ως κίνδυνος, είχαν έρθει στο προσκήνιο. Με γνωστούς πρωταγωνιστές, την Ellen Dietrich, τον Victor Fabian, την Julie Henriksen, είχε πολλές προβολές στην Οδησό.

σιές της: τα ίχνη των βημάτων της στο χιόνι ήταν η απόδειξη ότι υπήρχε. Φορούσε μακρύ ως τους αστραγάλους σκούρο φόρεμα, που έσφιγγε στη μέση, στο χέρι της κρατούσε λευκό μαντιλάκι, όμοιο με μπαλίτσα χιονιού. Ξοπίσω της οι θυγατέρες του. Θα πρέπει να ήταν η νέα δασκάλα του πιάνου, που η γυναίκα του του είχε παρουσιάσει τις προάλλες. Μπορεί, του είχε πει, οι θυγατέρες του να ήταν σε διακοπές, αλλά δεν υπήρχε λόγος να παραμελήσουν το πιάνο τους σε αυτό το διάστημα, παραμένοντας αδρανείς και αφήνοντας το μυαλό τους να στραφεί προς άλλες κατευθύνσεις· δεν ήταν η ώρα τους για τέτοια.

Το βλέμμα του μετακινήθηκε τυχαίως από τις πατημασιές στο φόρεμα της δασκάλας του πιάνου, τη στιγμή που το πρόσωπό της μόλις είχε προσπεράσει και διακρινόταν η πλάτη της: «Μπα! Αυτή η κοπέλα μεγάλωσε», σκέφτηκε. Εννοούσε πως είχε ομορφύνει ακαριαίως, αλλά δεν υπήρχε λέξη που να σήμαινε και τα δύο, ώστε να ομολογούσε στον εαυτό του πως είχε παρατηρήσει το δεύτερο και να μπορούσε να επικαλεστεί, ως κάτι φυσικό και αξιο μνείας, το πρώτο. Την είδε και ο αρχηγός της αστυνομίας, τα μαλλιά της σκούρα ξανθά.

– Και μη νομίζετε, συμπλήρωσε ο Ιβάν Μιχαήλοβιτς, πως είμαι σκοταδιστής όπως ο σουλτάνος της γείτονος Τουρκίας Αβδούλ Χαμίτ, που αρνείται κάθε συζήτηση περί του θέματος, πανικόβλητος πως με τον ηλεκτρισμό θα τινάξουν το παλάτι του – και τον ίδιο φυσικά – στον αέρα.

– Ποιοι; ρώτησε αφηρημένα ο κόμης χωρίς να στραφεί.

– Δεν ξέρω, ψιθύρισε ο αρχηγός της αστυνομίας. Η Υπηρεσία δεν γνωρίζει άλλες λεπτομέρειες.

– Ούτε η κυβέρνηση, ομολόγησε ο κόμης, γυρίζοντας στην πολυθρόνα του.

Ο Ιβάν Μιχαήλοβιτς Γκρέτσκο κούνησε αργά το χοντρό κεφάλι του, αναλογιζόμενος τις ελλείψεις του κρατικού μηχανισμού.

– Σας πληροφορώ πάντως, είπε ο κόμης, χάριν της πληρότητας της συζήτησής μας, πως και ο αυτοκράτωρ Φραγκίσκος Ιωσήφ αρνείται κάθε χρήση του ηλεκτρικού. Εκ πεποιθήσεως, μας ανέφερε ο πρέσβης μας στη Βιέννη. Το ανάκτορο του Χόφμπουργκ στερείται ηλεκτρικής εγκατάστασης. Από μια άποψη, το καταλαβαίνω. Το γύρισμα ενός διακόπτη στερεί βαθμιαίως και διά παντός από τον βιοπορισμό τούς λυχοποιούς, φιτιλοποιούς, κηροποιούς και άλλες ειδικότητες, όπως οι καπνοδοκαθαριστές, οι τεχνίτες γυαλιών οπαλίνας και άλλων διακοσμητικών, οι έμποροι στέατος, παραφίνης, φωτιστικού πετρελαίου και οινοπνεύματος – ο κατάλογος είναι μεγάλος...

– Θέλετε να πείτε, τον διέκοψε ο αρχηγός της αστυνομίας, πως ο αυτοκράτωρ είναι φιλόανθρωπος.

– Διέταξε επιπλέον να σφραγιστεί ένα παράθυρο, ώστε να μη βλέπει, ακριβώς απέναντι από το γραφείο του, ένα μέγαρο σύγχρονης αρχιτεκτονικής, ξέρετε, από εκείνα που έχουν γίνει του συρμού και...

– Δεν σας διακόπτω, εξοχότατε, αν σας ομολογήσω πως όλα αυτά είναι θλιβερά, αναφώνησε ο αρχηγός της αστυνομίας. Με όλο τον σεβασμό που έχω προς τον Μεγαλειότατο της Διπλής Μοναρχίας, θα του έλεγα πως τέτοιες αντιδράσεις προσφέρουν επιχειρήματα στους ανατροπείς της τάξης, σε εκείνον τον εσμό λύκων που θα γελοιοποιήσει το οικοδόμημα, ακόμα και την πρόσοψη. Συμπεριφέρεται ως Τούρκος!

– Θυμάμαι πως μου είπατε, συμπλήρωσε ο κόμης, πως έρχονται κάποτε οι χαλεποί καιροί.

– Οπωσδήποτε, οπωσδήποτε, κάγχασε ο Ιβάν Μιχαήλοβιτς Γκρέτοκο. Δεν θα ήθελα πάντως με κανέναν τρόπο να λένε για μένα οι άνθρωποι ύστερα από πενήντα ή εκατό χρόνια πως υπήρξα οπαδός εκείνων που, ως όργανα της μοίρας, έδωσαν χείρα βοηθείας στους κατεδαφιστές του κόσμου μου, έστω και αν

αυτός ο κόσμος είναι ετοιμοθάνατος και καταδικασμένος. Δεν καταλαβαίνω για ποιο λόγο η ιατρική στέκεται στο προσκέφαλο εκείνων που δεν έχουν ελπίδα ανάρρωσης, ενώ οι άνθρωποι σκοτώνουν με κάθε ακρότητα ό,τι έχει γεράσει, αλλά ζει εν υγεία. Σας υπενθυμίζω πως όσο πιο μεγάλο και περίπλοκο το οικοδόμημα, τόσο ευκολότερη και πληρέστερη η καταστροφή του. Σας υπενθυμίζω πως το περί ου ο λόγος οικοδόμημα αριθμεί τέσσερις τουλάχιστον χιλιάδες έτη βίου, από την εποχή των Αιγυπτίων ως τις μέρες μας. Στην πρόσοψή του στέκονται κυκλώπεια τείχη, μινώταυροι, αγάλματα, υψώνονται όμορφοι κίονες, πίσω από τα κλειστά παράθυρα και τα διάπλατα παραθυρόφυλλα διακρίνονται ευρύχωρα δωμάτια με πίνακες στους τοίχους και ύψιστης καλλιτεχνίας έπιπλα, όλα δηλαδή με σοφία και σκέψη, το άπαν της αρμονίας, ο κολοφών της χειροτεχνίας, η πεμπουσία της ποίησης.

»Για φανταστείτε τι θα έλεγαν, οσμιζόμενοι τέτοιον οιωνό καταστροφής, όλοι εκείνοι που αγωνίστηκαν για να το χτίσουν και να το ομορφύνουν, τεχνίτες, καλλιτέχνες, στοχαστές, ανώνυμοι, πολλοί των οποίων μαρτύρησαν, καταδιώχθηκαν, υπέστησαν κάθε τλαιπωρία και εξευτελισμό προκειμένου να παραμείνει αυτό το οικοδόμημα κτήμα εσαεί της ανθρωπότητας. Για φανταστείτε τι θα πουν, βλέποντας πως κατασπαταλήσαμε και κατατεμαχίσαμε αυτή την κληρονομιά, διατηρώντας κακήν κακώς την πρόσοψη. Για φανταστείτε εκείνες τις Κοκκινοσκουφίτσες να μας ζητούν τον λόγο. Κάλλιο να πεθάνω παρά να βρεθώ σε τέτοια θέση. Δεν είμαι συνεπώς ούτε με το μέρος του αυτοκράτορα Φραγκίσκου Ιωσήφ ούτε με το μέρος των “σοσιαλιστών”. Είμαι στη δυσάρεστη κατάσταση να βρίσκομαι στη φυσικότερη θέση: καθισμένος επί, παρακαλώ να μου συγχωρήσετε την έκφραση, καθισμένος επί του πσινού μου. Και σε αυτή την κατάσταση βρίσκονται πολλοί άλλοι: αυτοί είναι αθώοι, δηλαδή εν αμαρτίαις

διαβιούντες· αμαρτίες της δειλίας, της διάψευσης, όμοιες αμαρτίες αυτές με το θάρρος και τις επιτυχίες. Και περί αυτών ας κάνουμε λόγο. Γιατί από αυτούς εξαρτάται η συντήρηση έστω της πρόσοψης και η κυοφορία της επόμενης Κοκκινোসκουφίτσας. Σας καλώ να στοιχηματίσετε μαζί μου υπέρ της Κοκκινোসκουφίτσας.

2.

Ο αρχηγός της αστυνομίας της Οδησού επέστρεψε στη Μοτοβίλοφκα προς τα τέλη του καλοκαιριού του ίδιου χρόνου. «Αχ, ψυχή μου, έχει ξανάρθει η ζέστη, η ώρα του θερισμού των σκέψεων, η ευδία με το μαρτύριο των κουνουπιών, με τις μύγες, τις σφήκες και τα λογίων πετούμενα, αυτό το ευπαθές υφαντό ευφορίας, που τόσο εύκολα σκίζεται, αυτή η θαλπωρή που σε κάνει να πιστεύεις πως όλα βαίνουν καλώς». Και οι δρόμοι του *πρωιού* γεμάτοι σκόνη, οι ελάχιστοι σε μέγεθος κόκκοι της αιωρούνται και δεν μπορείς να ξεχωρίσεις αν είναι ο καταρράκτης του ήλιου που τους παρασύρει, καθώς χύνεται μέσα από τα φυλλώματα, ή αν είναι εφήμεροι και στροβιλίζονται και υμνούν τη ζωούλα τους. Φορούσε το ελαφρύ γιλέκο του και γραβάτα ομοίου χρώματος. Χάιδεψε τον κόμπο της και είπε, τεντώνοντας τα πόδια του:

– Συχνά αναρωτιέμαι, εξοχότατε, τι θα λένε για μας οι άνθρωποι ύστερα από πενήντα ή εκατό χρόνια, τότε που δεν θα μας έχουν ξεχάσει εντελώς και δεν θα ανέχονται πως είναι επίγονοί μας. Πολλούς από αυτούς τους ανθρώπους τους βλέπουμε γύρω μας, τους γνωρίζουμε, μας γνωρίζουν, θα τους αφήσουμε τα βασιλεία μας, τις ηλεκτρικές μας κατακτήσεις, την πρόοδο. Η ηλικία μου είναι μεγαλύτερη από τη δική σας, μπορεί να απο-

δημήσω από στιγμή σε στιγμή, οπότε λιγότερους θα γνωρίσω και λιγότεροι θα με γνωρίσουν. Όσο για το βασίλειό μου, μεριμνώ να είναι ελάχιστο σε έκταση και σημασία: υφίσταμαι την πρόοδο, συμβιώνω με τον λύκο. Σας θυμίζω πως την Κοκκινοσκουφίτσα περιθάλλω και νταντεύω· να έχει το καλάθκι της, να το έχει γεμάτο. Ωστόσο, το μέλλον που δεν μου ανήκει αποκτάει μορφή εξεταστή, ο οποίος θα με κρίνει με δικούς του όρους, άσχετους με τους δικούς μας. Τότε λοιπόν οι άνθρωποι θα λένε μετ' επιτάσεως ότι δεν καταλάβαμε πως το πολυτιμότερο αγαθό είναι η πληροφορία και πως η γνώση αξίζει μόνο όταν παράγει πληροφορίες προς πώληση και όχι αλήθειες προς ευδοκίμηση του πνεύματος! Εμείς οι Ρώσοι θα κατηγορηθούμε ότι παραμείναμε προσκολλημένοι στην άγνοια. Αντιθέτως, οι Εβραίοι επωφελούνται ήδη των πληροφοριών. Προσοχή όμως: εν γνώσει τους!

– Όπως και οι Έλληνες, τον διέκοψε ο Λεβ Πετρόβιτς Κουζμίν.

– Και οι Αρμένιοι, πρόσθεσε ο Ιβάν Μιχαήλοβιτς Γκρέτσκο.

– Εννοείτε πως αυτοί πρώτοι θα μας κρίνουν; αναρωτήθηκε ο κόμης.

– Φοβάμαι πως θα είναι οι πρώτοι που θα υποστούν τις συνέπειες του μέλλοντος, αναστέναξε ο αρχηγός της αστυνομίας. Κατά αύξουσα μάλιστα πρόοδο, έτσι που δεν θα προλάβουν να μετρήσουν τους νεκρούς τους, τόσο ο αριθμός τους θα ξεπερνάει κάθε υπολογισμό. Μυρίζομαι μάλιστα πως ο παρών αιώνας δεν θα αποβάλει την επιπολαιότητα και οίηση του παιδισμού του, οπότε θα μας φορτώσει τις αμαρτίες του. Και δεν θα είμαστε εκεί να υπερασπίσουμε τον εαυτό μας. Θα μας κρίνουν οι επόμενοι, χωρίς, όπως θα ήταν δίκαιο, εμείς οι προγενέστεροι να μπορούμε να κρίνουμε εκείνα τα στραβά παιδιά μας. Το τραγικό λοιπόν είναι πως πάντα οι επόμενοι μιλούν για τους προγενέστε-

ρους και ποτέ ça ne se passera pas à l'envers*. Να σας το πω αλλιώς: δεν θα μας αποδοθούν ελαφρυντικά. Μεταξύ μας, αναρωτιέμαι αν υπάρχουν. Γιατί ό,τι κακό ήταν να κάνουμε το κάναμε. Ο δέκατος ένατος αιώνας, στον οποίο γεννηθήκαμε, υπήρξε μακρύς και έτσι είχαμε όλον τον χρόνο στη διάθεσή μας να διαπράξουμε όλες τις ανομίες. Άρχισε το 1789 και δυσκολεύομαι να προβλέψω πότε θα λήξει. Ανοίξαμε συνεπώς τη λεωφόρο για το έγκλημα, για τον εθισμό στο έγκλημα. Οι επόμενοι που θα το διαπράττουν δεν θα έχουν συναίσθηση ότι θα πρόκειται περί εγκλήματος. Δεν θα έχουν τη δική μας πολυτέλεια του χρόνου: ο εικοστός αιώνας θα είναι πολύ σύντομος, ίσως ο συντομότερος της Ιστορίας, αφού ο δέκατος ένατος του τρώει ακόμα τις μέρες του και παρασιτεί. Θα καταδικαστούμε λοιπόν συλλήβδην, παρ' όλο που, μα την αλήθεια, είμαι αθώος. Θυμάστε που σας έκανα λόγο στις αρχές του έτους για την πρόσοψη, πίσω από την οποία δεν υπάρχει τίποτα; Ε, λοιπόν, εγώ δεν έχω αφαιρέσει ούτε λιθαράκι από αυτή την πρόσοψη. Θα μου πείτε πως ούτε της έχω κομίσει κάτι. Μα και έτσι, πάλι αθώος είμαι.

– Δεν θυμάμαι επακριβώς τη συζήτησή μας, ομολόγησε ο κόμης σαν να μιλούσε στον εαυτό του, αλλά, φίλτατε, το γεγονός ότι ζούμε αρκεί για να κακομεταχειριζόμαστε την πρόσοψη που αναφέρατε: όλα κατεδαφίσεις, όπως υπονοείτε, πλάνες και εξαπατήσεις, ας μη χρησιμοποιήσω τη λέξη “έγκλημα”. Όσο δεν θα εμπιστευόμαστε την ειλικρίνειά μας, δεν θα μπορούμε να προσθέσουμε κάτι στην πρόσοψη. Μη φοβόσαστε συνεπώς τι θα λένε για μας ύστερα από πενήντα ή εκατό χρόνια. Έχετε από τώρα την ασφαλή πρόβλεψη ότι οι άνθρωποι δεν θα είναι καλύτεροί μας.

– Χμ, έκανε ο αρχηγός της αστυνομίας. Αν δεν θα είναι καλύ-

* Δεν θα γίνει το ανάποδο.

τεροί μας, πάει να πει ότι εμείς, που ευαγγελιζόμαστε την πρόοδο, θα έχουμε αποτύχει οικτρώς. Είναι ευλογία ότι ζούμε τώρα και δεν θα ζούμε τότε: οι άνθρωποι του εικοστού αιώνα δεν θα έχουν ελπίδα σωτηρίας ή τουλάχιστον ανανήψεως.

Άπλωσε το χέρι στη ζαχαριέρα και πήρε ένα βόλο ζάχαρης. Τον σήκωσε αργά, ανάμεσα στον δείκτη και στον αντίχειρα, με το μικρό δάχτυλο τεταμένο. Τον έφερε στο στόμα του, σήκωσε με τον ίδιο τρόπο το φλιτζάνι του τσαγιού και ήπιε μια μικρή γουλιά, αφήνοντάς τη να ποτίσει το κομματάκι της ζάχαρης που στεκόταν στη γλώσσα του. Ο εξοχότατος Λεβ Πετρόβιτς Κουζμίν, παράσημο της Αγίας Άννης – μετά ξιφών –, τσαρικός μυστικοσύμβουλος, παράσημο του Αγίου Ανδρέου, πλησίασε το χέρι του στη ζαχαριέρα και, πριν αγγίξει ένα βόλο, είπε:

– Μόνον οι Εβραίοι, σας πληροφορώ, έχουν τέτοια ζάχαρη. Κανονικό *rain de sucre**, τυλιγμένο σε γαλάζιο λαδόχαρτο.

– Τώρα μάλιστα που δημοσιεύτηκε το διάταγμα περί εκπαίδευσεως, διευκρίνισε ο αρχηγός της αστυνομίας, και είναι ικανοποιημένοι με αυτό, ας ελπίσουμε πως όλα τα προϊόντα που διακινούν θα είναι άριστης ποιότητας. Γιατί στα κρασιά υστερούν οπωσδήποτε. Ο Κατσιέροφ, για παράδειγμα, τον ξέρετε – τον φωνάζουν Γκρέτσκο, αλλά δεν έχουμε συγγένεια –, διαθέτει ό,τι καλύτερο.

Το διάταγμα περί εκπαίδευσεως, που ο κόμης είχε εισηγηθεί στο Υπουργικό Συμβούλιο με την ιδιότητα του υπουργού Παιδείας στην πρώτη συνεδρίαση μετά το Νέο Έτος, προέβλεπε την απαγόρευση να εγγράφονται μαθητές εβραϊκής καταγω-

* Η ζάχαρη κυκλοφορούσε και πουλιόταν σε μορφή «φραντζόλας», κώνου στην πραγματικότητα, που έπρεπε να σπάσει σε μικρότερα κομμάτια και βόλους για να χρησιμοποιηθεί.

γής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Τέτοια διάταξη σήμαινε πως οι Εβραίοι δεν θα μπορούσαν να εγγραφούν σε κανένα πανεπιστήμιο της επικράτειας, αφού προϋπόθεση ήταν η κατοχή απολυτηρίου ρωσικού σχολείου.

Το ζήτημα δεν ήταν καινούργιο, ορισμένοι μάλιστα χαριτολογούσαν πως συζητιόταν από τα χρόνια της Μεγάλης Αικατερίνης, αλλά ποτέ δεν έβρισκε τη λύση του. Και ιδού, έλεγαν, πού έχουμε φτάσει πια: οι Εβραίοι ευαγγελίζονται τη σοσιαλδημοκρατία, τον επάρατο κομμουνισμό, κοντολογίς την επανάσταση! Αυτοί οι *vaterlandlose Gesellen**.

Ο Λεβ Πετρόβιτς Κουζμίν δεν έτρεφε εχθρικά αισθήματα προς την εβραϊκή κοινότητα. Δεν είχε όμως και τη διάθεση να αντιδικήσει με τους συναδέλφους του, που κλωθογύριζαν εδώ και μήνες τη συζήτηση και την οριστική διατύπωση του διατάγματος, αναπέμποντάς το στο Νομικό Συμβούλιο, μεταθέτοντας το θέμα στην επόμενη ή μεθεπόμενη συνεδρίαση. Τα γνωστά από τις εφημερίδες γεγονότα στο Κισνόβιον της Βεσσαραβίας, όπου πέντε Εβραίοι είχαν βρει τον θάνατο σε πογκρόμ και η ευρωπαϊκή κοινή γνώμη είχε ξεσηκωθεί κάνοντας λόγο περί γενοκτονίας, είχαν αποτελέσει ιδανική αφορμή για εκείνους, ώστε να παραπεμφθεί το διάταγμα στις καλένδες.** Η ανία λοιπόν τον ωθούσε να ακολουθεί και τον εμπόδιζε να αντιμάχεται. Αν δεν

* Απάτριδες, αρνησιπάτριδες, αρνητές της μητέρας πατρίδας.

** Η εφημερίδα *Taxudρόμος* της Αλεξανδρείας, στο φύλλο της 29ης Απριλίου/12 Μαΐου 1903, έγραφε υπό τον τίτλο «Το αντισημιτικόν εν Ρωσσία» σε σχέση με τις σφαγές στο ονομαζόμενο σήμερα Κισινάου, πρωτεύουσα της Μολδαβίας, τότε Βεσσαραβίας: «Νεώτεροι ειδήσεις επιβεβαιούσιν ου μόνον την σοβαρότητα των ταραχών, αλλά και την συμμετοχίαν των Αρχών.[...] Φρικώδεις εισίν αι λεπτομέρειαι των ταραχών. Βρέφη ερρίφθησαν από των παραθύρων, στρατιώται εβίασαν γυναίκας και διήνοιξαν τας κοιλίας των, προέβησαν δε εις πολυαριθμούς φόνους προς κλοπήν και διαρπαγήν υπό το βλέμμα τινών των υψηλών κοινωνικών τάξεων, οτινες

είχε γεννηθεί αριστοκράτης, πρεσβύτερος και μόνος γιος μεταξύ πολλών θυγατέρων, υποχρεωμένος εκ παραδόσεως να προσφέρει το όνομά του στην υπηρεσία της πατρίδας, θα είχε γίνει συγγραφέας ή ηθοποιός, τέτοιο ρίσκο. Ο πρωθυπουργός τον είχε πιέσει ξαφνικά να προετοιμάσει το νομοθέτημα «προς την ορθή κατεύθυνση», κάνοντας λόγο για ευνοϊκές συγκυρίες εσωτερικών ισορροπιών και εξωτερικής πολιτικής, για μήνυμα προς τους Πολωνούς κυρίως, αλλά και τους λογής Γερμανούς εξίσου, για το κύρος της κυβέρνησης όσο και τη χαλιναγώγηση της αντιπολίτευσης, και άλλα πολλά.

Δεν είχε καμία πρόθεση να μην υπακούσει. Τη μέρα όμως που είχε κάνει τη χειμωνιάτικη επίσκεψή του ο αρχηγός της αστυνομίας της Οδησού – λίγο πριν από τα Θεοφάνια ήταν –, μόλις ακούστηκε ο θόρυβος της άμαξας, καθώς αναχωρούσε ο Ιβάν Μιχαήλοβιτς Γκρέτσκο, η γριά Ανφίσα, μαζεύοντας τα φλιτζάνια του τσαγιού, του διαβίβασε την παράκληση της δασκάλας του πιάνου, της δεσποινίδας Ραχήλ Νταβίντοβνα Σουλτς, να ευδοκήσει να τον απασχολήσει για ένα λεπτό μετά το μάθημα του πιάνου. Απόρησε για ποιο λόγο δεν είχε ζητήσει να δει τη γυναίκα του, αφού θα επρόκειτο οπωσδήποτε για τις θυγατέρες του, τρεις τον αριθμό, που τελευταία είχε αντιληφθεί πως είχαν πάρει ύψος και θορυβούσαν. Δεν εξέφρασε αυτή την απορία του στη γριά Ανφίσα, ικανοποιημένος που, από τέτοια σύμπτωση, θα του δινόταν η ευκαιρία να δει εκ του σύνεγγυς και να ακούσει, εξ επαφής σχεδόν, αυτή τη νεαρή που – διάβολε! – είχε προσέξει πως *είχε μεγαλώσει*.

εθεώντο τας σφαγάς και τας αρπαγάς ως να παρίσταντο προ ωραίου θεάματος.[...] Οι Εβραίοι καταληφθέντες υπό πανικού εγκατέλειπον τας οικίας των. Λέγεται, αν και τούτο φαίνεται υπερβολικόν, και υπό πάσαν επιφύλαξιν μεταδίδομεν, ότι οι νεκροί δεν είναι ελάχιστοι, όπως αι Αρχαί τονίζουν επιμόνως, αλλά εκατοντάδες».